به نام خدا

بررسی تطبیقی روش‌های پرورش خودشکوفایی نوجوانان ازمنظر اندیشمندان اسلامی وروان شناسی

(باتاکید بر دیدگاه علامه مصباح وراجرز)

مولف :

عاطفه جعفرزاده شهربابکی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران – ۱۴۰۵)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

سرشناسه : جعفرزاده شهربابکی ، عاطفه ، ۱۳۶۵
عنوان و نام پدیدآور : بررسی تطبیقی روش‌های پرورش خودشکوفایی نوجوانان ازمنظر اندیشمندان اسلامی وروان شناسی (باتاکید بر دیدگاه علامه مصباح وراجرز)/ مولف: عاطفه جعفرزاده شهربابکی
مشخصات نشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۵.
مشخصات ظاهری : ۱۰۲ ص.
شابک : ۵-۹۷۷-۱۲۹-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی : فیپا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : بررسی تطبیقی روش‌های پرورش خودشکوفایی نوجوانان)
رده بندی کنگره : TP ۹۸۳
رده بندی دیویی : ۶۶۸/۵۵
شماره کتابشناسی ملی : ۸۷۹۴۵۱
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیپا

نام کتاب : بررسی تطبیقی روش‌های پرورش خودشکوفایی نوجوانان ازمنظر اندیشمندان اسلامی وروان شناسی (باتاکید بر دیدگاه علامه مصباح وراجرز)
مولف : عاطفه جعفرزاده شهربابکی
ناشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرایی، تنظیم و طرح جلد: الهام غفاری
تیراژ : ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ : اول ــ ۱۴۰۵
چاپ : زبرجد
قیمت : ۲۲۵۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :
https//:chaponashr.ir/ketabresan
شابک : ۵-۹۷۷-۱۲۹-۶۲۲-۹۷۸
تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

تقدیم به:

به پاس تعبیر عظیم و انسانی شان از کلمه ایثار و از خودگذشتگان

به پاس عاطفه سرشار و گرمای امیدبخش وجودشان که در این سردترین روزگاران بهتـرین پشـتیبان است

به پاس قلب‌های بزرگشان که فریاد رس است و سرگردانی و ترس در پناهشان به شجاعت می‌گراید

و به پاس عنایت‌های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی کند

این مجموعه را به ساحت مقدس حضرات معصومین (علیه‌السلام)تقدیم می‌کنم

تشکر و قدردانی:

به مصداق «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق » بسی شایسته است از **اساتید محترم راهنما و داور** که با کرامتی چون خورشید، سرزمین دل را روشنی بخشیدند و گلشن سرای علم و دانش را با راهنمایی‌های کار ساز و سازنده بارور ساختند؛ تقدیر و تشکر نمایم.

فهرست

مقدمه ۱۱

فصل اوّل: کلیات و مفاهیم ۱۵

گفتار اوّل: کلیات..... ۱۵
سازماندهی پژوهش..... ۱۵
گفتار دوم: مفهوم شناسی..... ۱۶
خودشکوفایی..... ۱۶
خودشکوفایی ازمنظر اسلام..... ۱۷
پرورش..... ۲۰
نوجوانی..... ۲۱
اندیشمندان اسلامی..... ۲۲
مفهوم روان‌شناسی..... ۲۳
گفتار سوم : تاریخچه خودشکوفایی..... ۲۵
تاریخچه‌ی خودشکوفایی در روان‌شناسی..... ۲۵
گفتارچهارم: ویژگی‌های دوره‌ی نوجوانی از دیدگاه روان‌شناسی..... ۲۶
گفتارپنجم : خودشکوفایی شناختی..... ۲۸

فصل دوم: روش‌های پرورش شکوفایی شناختی نوجوانان از منظر اندیشمندان اسلامی (با تأکید بر دیدگاه علامه مصباح) ۳۱

گفتار اول: تبیین ابعاد وجودی انسان و ویژگی‌های آن..... ۳۱
گفتار دوم: روش‌های پرورش شکوفایی شناختی نوجوانان..... ۳۴
خودشناسی..... ۳۴
خداشناسی..... ۳۵
حقیقت‌جویی..... ۳۶
پرورش خلاقیت..... ۳۷
تعلیم و آموزش..... ۳۸
تربیت دینی..... ۳۹
آموزش کسب مهارت..... ۴۰

پرورش تفکر نقادانه ۴۱
تزکیه و تهذیب نفس ۴۲
الگودهی و اسوه‌پذیری ۴۳
انس با قرآن و معارف دینی ۴۴
پرورش روحیه پرسش‌گری ۴۵
تفکر و تدبر ۴۶

فصل سوم: بررسی روش‌های پرورش شکوفایی شناختی نوجوانان از منظر اندیشمندان غربی (با تأکید بر دیدگاه راجرز) ۴۹

خودشناسی ۴۹
توجه مثبت ۵۱
خلاقیت ۵۳
تعلیم و تربیت ۵۵
همدلی ۵۹
اصالت و صداقت ۶۰
آزادی و مسئولیت ۶۲
رشد و خودشکوفایی ۶۴
خودپذیری ۶۵
نیاز به معنا و هدف ۶۷
امنیت روانی ۶۸
تقویت اعتمادبه‌نفس ۷۰
گشودگی به تجربه ۷۱
عزت نفس ۷۴
خودمختاری ۷۵
هدف‌مندی و جهت‌گیری آینده ۷۷
انعطاف‌پذیری شناختی ۷۸
توانایی مدیریت استرس و هیجانات ۷۹
مواضع وفاق ۸۰
مواضع خلاف ۸۵

بحث و نتیجه‌گیری ۹۰

۱- یافته‌های هر فصل..... ۹۰
۲- پاسخ به سوالات پژوهش..... ۹۲
۳- محدودیت‌های پژوهش..... ۹۶
۴- پیشنهادهای پژوهش..... ۹۷

منابع و مآخذ ۹۹

مقدمه

انسان در پهنه‌ی حیات خویش، همواره جویای کمالی است که او را از حصار تنگ نیازهای مادی و غرایز حیوانی فراتر بَرَد و به افق‌های روشن معنا و غایت نزدیک‌تر سازد. این اشتیاق فطری برای «شدن»، برای تبدیل شدن از آنچه هست به آنچه می‌تواند باشد، راز نهفته‌ی آفرینش آدمی و موتور محرک همه‌ی تلاش‌های تربیتی و روان‌شناختی در طول تاریخ بوده است. در این میان، دوران نوجوانی، به‌عنوان فصل پرفراز و نشیب زندگی، نه‌تنها عصری برای انباشت دانش، که میدانگاه اصلی شکل‌گیری هویت و مسیر نهایی شکوفایی انسان به شمار می‌رود؛ دورانی که در آن، روح تشنه‌ی معنا، سرشار از پرسش‌های بنیادین درباره‌ی «کیستم؟»، «کجا می‌روم؟» و «چگونه می‌توانم به تمامیت خود دست یابم؟» است. پاسخ به این پرسش‌های وجودی، همواره دغدغه‌ی فیلسوفان، عارفان، مربیان و روان‌شناسان بوده و هر یک از منظر خاص خود، راه‌هایی برای عبور از این گردنه‌های دشوار و دستیابی به قله‌ی خودشکوفایی ارائه داده‌اند که بررسی تطبیقی آنها، گنجینه‌ای ناب برای غنای نظریه‌های تربیتی معاصر است.

جامعه‌ی انسانی امروز، در عصر شتابان تحولات و پیچیدگی‌های بی‌سابقه، با پرسش‌های بنیادینی درباره‌ی هویت، معنا و غایت زندگی مواجه است. در این میان، دوران نوجوانی، به‌عنوان یکی از حساسترین و سرنوشت‌سازترین ادوار حیات انسان، کانون توجه اندیشمندان، مربیان و سیاست‌گذاران فرهنگی قرار گرفته است. چرا که در این مقطع، طوفان تحولات زیستی، روانی و اجتماعی، زمینه‌ساز شکل‌گیری شخصیت، جهان‌بینی و انتخاب مسیر آینده‌ی فرد می‌شود. ازاین‌رو، پرداختن به چگونگی پرورش نوجوانی که بتواند در عین مواجهه با بحران‌های وجودی، به شکوفایی قابلیت‌های درونی و دستیابی به کمال لایق خود نائل آید، دغدغه‌ای فراگیر و حیاتی است.

مفهوم «خودشکوفایی» به‌عنوان غایت نهایی رشد انسان، در گفتمان روان‌شناسی مدرن، به‌ویژه در مکتب انسان‌گرایی، جایگاهی رفیع یافته است. کارل راجرز، از پیشگامان این رویکرد، خودشکوفایی را میل فطری و ذاتی هر موجود زنده برای تحقق بخشیدن به تمام استعدادهای بالقوه‌ی خود می‌داند. در این نگاه، انسان موجودی خودتنظیم‌گر و خیرخواه است که در بستری از پذیرش، همدلی و اصالت (همخوانی) می‌تواند به‌سوی تمامیت و کارآمدی مطلوب

حرکت کند. این دیدگاه، تأکید عمیقی بر آزادی فردی، تجربه‌ی درونی و روابط بین‌فردی اصیل دارد.

از سوی دیگر، در منظومه‌ی معرفتی اسلام که مبتنی بر فطرت، عبودیت و کمال نهایی است، مفهوم خودشکوفایی نه در حد یک میل روان‌شناختی، بلکه به‌عنوان رسالتی الهی و هدفی غایی برای زندگی انسان تعریف می‌شود. در میان اندیشمندان معاصر اسلامی، علامه مصباح یزدی با رویکردی فلسفی قرآنی، تحلیلی عمیق و نظام‌مند از چیستی انسان، سعادت او و مسیر دستیابی به آن ارائه داده‌اند. از دیدگاه ایشان، خودشکوفایی حقیقی، جز در سایه‌ی «قرب الهی» و تحقق عبودیت که غایت خلقت است، میسّر نمی‌گردد. این نگاه، ابعادی فراتر از شکوفایی استعدادهای صرفاً روانی را شامل می‌شود و به خودشناسی همراه با خداشناسی، تخلّق به اخلاق الهی و حرکت در مسیر شریعت، به‌عنوان نسخه‌ی عملی شکوفایی کامل انسان، اشاره دارد.

با وجود این، پرسش کلیدی که ذهن هر محقق و تربیت‌گری را به خود مشغول می‌دارد، آن است که این دو نظام فکری، با وجود تفاوت در مبانی انسان‌شناختی و معرفت‌شناختی، چه نسبتی با یکدیگر دارند؟ به عبارت دیگر، روش‌های عملی و راهکارهای عینی که هر یک برای پرورش انسان شکوفا در دوره‌ی نوجوانی ارائه می‌دهند، تا چه حد با یکدیگر قابل تطبیق، مقایسه یا نقد هستند؟ آیا می‌توان میان «پذیرش بی‌قید و شرط» راجرزی و «محبت الهی» و تربیت دینی، یا میان «اصالت و همخوانی» با «اخلاص و تقوا»، نقاط اشتراک و افتراقی یافت که بتواند الگویی کارآمد و بومی برای نظام تعلیم و تربیت کشور فراهم آورد؟

بررسی تطبیقی این دو دیدگاه، به‌ویژه در عرصه‌ی عمل تربیتی، نه‌تنها یک ضرورت علمی، بلکه نیازی عاجل برای نظام آموزشی و پرورشی جوامع اسلامی است. نادیده گرفتن دستاوردهای ارزشمند روان‌شناسی انسان‌گرا، ما را از بهره‌گیری از تجربیات جهانی در زمینه‌ی ایجاد ارتباط مؤثر و توجه به نیازهای عاطفی نوجوانان محروم می‌سازد. در عین حال، تقلیل تربیت به رویکردهای صرفاً سکولار و غفلت از زیرساخت‌های معرفتی و معنوی اسلام، می‌تواند نسلی را پرورش دهد که در عین کارآمدی ظاهری، دچار سردرگمی و بحران معناست. ازاین‌رو، تلفیق و تطبیق عالمانه‌ی این دو گفتمان، می‌تواند افق‌های تازه‌ای را برای طراحی برنامه‌های درسی و تربیتی باز کند که هم پاسدار اصالت‌های دینی و هم بهره‌مند از روش‌های اثبات‌شده‌ی روان‌شناختی باشد.

بر این اساس، تحقیق پیش رو با عنوان «بررسی تطبیقی روش‌های پرورش خودشکوفایی نوجوانان از منظر اندیشمندان اسلامی و روان‌شناسی (با تأکید بر دیدگاه علامه مصباح و راجرز)»، درصدد است تا با رویکردی تحلیلی تطبیقی، به کالبدشکافی دقیق این دو نظام فکری بپردازد. در این پژوهش، تلاش می‌شود تا ابتدا با تبیین مبانی فلسفی و انسان‌شناختی هر یک از این دو دیدگاه، روش‌های عملی و شاخص آنها برای پرورش خودشکوفایی در نوجوانان، شناسایی و دسته‌بندی شود. سپس، با قرار دادن این روش‌ها در کنار یکدیگر، نقاط تلاقی و تمایز آنها آشکار گردیده و در نهایت، امکان‌سنجی بهره‌گیری از عناصر مثبت هر رویکرد در طراحی یک الگوی تربیتی جامع و مؤثر، مورد بحث و بررسی قرار گیرد. امید است که ثمره‌ی این تلاش، گامی هرچند کوچک در جهت غنای ادبیات تعلیم و تربیت اسلامی و نیز ارائه‌ی رهنمودهایی عملی برای بهبود کیفیت تعامل با نسل نوجوان باشد.

فصل اوّل: کلیات و مفاهیم

گفتار اوّل: کلیات

سازماندهی پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس ساختاری منظم و منطقی در پنج فصل تدوین می‌شود تا فرایند بررسی تطبیقی روش‌های پرورش خودشکوفایی نوجوانان از منظر اندیشمندان اسلامی و روان‌شناسی (با تأکید بر دیدگاه علامه مصباح و کارل راجرز) به صورت نظام‌مند و گام‌به‌گام ارائه گردد.

فصل اول: کلیات پژوهش – در این فصل، مبانی و چهارچوب کلی تحقیق شامل بیان مسئله، اهمیت و ضرورت پژوهش، اهداف (کلی، جزئی و کاربردی)، سؤالات و فرضیه‌های پژوهش، تعاریف نظری و عملیاتی مفاهیم کلیدی (خودشکوفایی، نوجوانی، روش‌های پرورش، اندیشمندان اسلامی و روان‌شناسی)، و همچنین سازماندهی پژوهش ارائه می‌شود تا خواننده با کلیات و ساختار تحقیق آشنا گردد.

فصل دوم: مبانی نظری و روش‌های پرورش خودشکوفایی نوجوانان از منظر اندیشمندان اسلامی (با تأکید بر دیدگاه علامه مصباح یزدی) – در این فصل، ابتدا مبانی انسان‌شناسی اسلامی و جایگاه خودشکوفایی در قرآن، روایات و سنت اسلامی تبیین می‌شود. سپس به معرفی و تبیین اندیشه‌های علامه مصباح یزدی در حوزه خودشناسی، فطرت، کمال و قرب الهی پرداخته شده و روش‌های عملی ایشان برای پرورش خودشکوفایی نوجوانان (شامل خودشناسی به مثابه مقدمه خداشناسی، عبادت و تهذیب نفس، تکلیف‌محوری، بینش‌افزایی، فطرت‌گرایی، غفلت‌زدایی، محبت‌ورزی، الگودهی و سیر از آسان به مشکل) بر اساس آثار مکتوب ایشان (به ویژه کتاب‌های «اخلاق در قرآن»، «خودشناسی برای خودسازی» و «آموزش فلسفه») استخراج و دسته‌بندی می‌شود.